

Warszawa dnia 26.07.2024 roku

dr hab. prof. uczelni Sławomir Sobczak
Uniwersytet w Siedlcach
Wydział Nauk Społecznych
Instytut Pedagogiki

RECENZJA ROZPRAWY DOKTORSKIEJ

mgr Michał Szwemin

**pt: Doświadczenia socjalizacyjne a kreatywność młodzieży
nieprzystosowanej społecznie**

przygotowanej pod kierunkiem naukowym dra hab. prof. uczelni Jana Łaszczyka
promotor pomocniczy dr Joanna Moleda

Uwagi wstępne

Podstawą wystawienia recenzji jest umowa z dr. hab. prof. uczelni Jarosławem Rolą Prorektorem ds. Nauki Akademii Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej w Warszawie.

Przedstawiona do oceny dysertacja doktorska obejmuje w swej treści merytorycznej: wstęp, sześć rozdziałów pracy oraz zakończenie, zamieszczonej na 204 stronach tekstu. Uzupełnienie stanowi spis tabel i wykresów, załączniki oraz bibliografia zawierająca: źródła pedagogiczne, filozoficzne, psychologiczne, socjologiczne, teologiczne, a także źródła z zakresu literaturoznawstwa oraz nauk prawnych. Bibliografia odnosi się zarówno do literatury polskojęzycznej jak i obcojęzycznej. Całość rozprawy doktorskiej mieści się na 226 kartach w paginacji ciągłej.

Zgodnie z wymaganiami ustawowymi, stawianymi dysertacji doktorskiej, powinna ona wnosić: *oryginalne rozwiązanie problemu naukowego (...) oraz wykazywać*

ogólną wiedzę teoretyczną kandydata w danej dyscyplinie naukowej (...) oraz umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej (art. 187. Rozprawa doktorska. Dz.U.2023.0.742 t.j. – Ustawa z dnia 20 lipca 2018 r. – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce). Mając na uwadze powyższe zalecenia przy ocenie rozprawy doktorskiej mgr. Michała Szwemina przyjęto następujące kryteria oceny: poprawność struktury rozprawy, trafność i oryginalność podjętego w rozprawie problemu badawczego, treść rozprawy – implikująca wiedzę merytoryczną oraz metodologiczną, kwestie polemiczne, konkluzję końcową.

Struktura rozprawy

Strukturę rozprawy można uznać za kongruentną, gdyż zachowano w niej odpowiednią kolejność rozdziałów, właściwą proporcję pomiędzy poszczególnymi zagadnieniami. Bez wątplenia pozytywnie należy ocenić stronę formalną dysertacji, ponieważ redakcyjnie pod względem językowym jest zaprojektowana na należytych poziomie. Autor opanował technikę pisania, sporządzania przypisów i bibliografii. Na uwagę zasługuje baza źródłowa. Wybór tekstów reprezentatywnych dla podejmowanego tematu odnosi się do publikacji nie tylko polskojęzycznych ale także obcojęzycznych.

Praca w aspekcie teoretycznym charakteryzuje się kompletnością opisów podejmowanych tez mających charakter opisowo-dyskursywny.

Tematyka dysertacji

Zakres badań prowadzonych przez autora dotyczy zagadnienia doświadczeń socjalizacyjnych w kontekście kreatywności młodzieży nieprzystosowanej społecznie. Temat ten jest istotny zarówno w obszarze pedagogiki resocjalizacyjnej jak również w obszarze psychopedagogiki kreatywności.

Problematyka badawcza dysertacji dotyczy przede wszystkim perspektywy resocjalizacyjnej. Głównym problemem badawczym stała się odpowiedź na pytanie: *Jakie czynniki uwarunkowań socjalizacyjnych nieprzystosowanej młodzieży męskiej są predyktorami kreatywności?*

We wstępie w dysertacji opisano zastosowaną metodologię badań jakościowych

do części teoretycznej oraz ilościową do części empirycznej, określono także przedmiot, cel badań i główny problem badawczy, streszczono strukturę pracy, skonkludowano, że interpretacje będą miały charakter analityczny.

W części teoretycznej składającej się z czterech rozdziałów podjęto się krytycznej analizy literatury w zakresie badanego zjawiska. Deskrypcję rozpoczęto od fenomenologicznego wyjaśnienia charakteru zjawiska kreatywności. Następnie autor skupił się na przeglądzie zagadnień z zakresu psychopedagogiki kreatywności oraz poprowadził swoją myśl do opisanego powiązań pomiędzy resocjalizacją a kreatywnością.

Aspektem metodologicznym i analizie został poświęcony rozdział piąty i szósty. W części empirycznej opisano metodologię wraz z procedurą zastosowaną w badaniach. W rozdziale piątym umieszczono uzasadnienie orientacji metodologicznych przeprowadzonych badań nieparametrycznych i parametrycznych. Omówiono zastosowaną metodę, technikę i narzędzia, na koniec wyjaśniono postępowanie badawcze i scharakteryzowano grupę badawczą. Rozdział szósty stanowi analizę wyników przeprowadzonych badań. Został on podzielony zgodnie z problematyką przyjętych problemów badawczych o charakterze deskryptywnym i eksplanacyjnym, także w rozdziale tym został omówiony model predykcji wyłonionych czynników kreatywności.

Zwornikiem rozprawy staje się jej zakończenie, które stanowi jej konkluzję.

Treść pracy (wartość merytoryczna)

Ocena treści pod względem merytorycznym w przypadku niniejszej dysertacji dotyczy zaprezentowania przez autora trzech zakresów tematycznych odnoszących się do zagadnień teoretycznych omawianych w raporcie.

Pierwszy wiąże się z dyskursem filozoficznym nad fenomenem twórczości, drugi prezentuje zagadnienie twórczości i kreatywności w aspekcie psychologicznym, zaś trzeci z wątków nakreśla opisywane zjawisko z perspektywy pedagogiki resocjalizacyjnej i resocjalizacji przez twórczość.

W pierwszej fazie rozprawy autor skupia się na ontologicznym wyjaśnieniu fenomenu twórczości. Następnie wskazuje na metafizykę relacji pomiędzy kreatywnością a jednostkowym doświadczeniem procesów twórczych. Podejmuje także wątki opisujące fenomen ludzkiej twórczości w kontekście bytowania uniwersalnych idei i wartości, stanowiących podstawę teoretyczną dla różnych koncepcji twórczości. Rozważa także

związek pomiędzy bytem twórczym a światem rzeczywistym oraz kwestię występowania niezmiennych cech ontologicznych procesów twórczych. W fazie końcowej charakteryzuje szeroko rozumianą aktywność twórczą człowieka, wprowadzając tym samym czytelnika w problematykę psychologii kreatywności.

W drugiej najobszerniejszej odstonie dyskursu, obejmującej dwa rozdziały, doktorant skupił się na omówieniu relacji pomiędzy pojęciami: kreatywność, innowacja, twórczość. Ponadto wyjaśnił dialektyczne wymiary twórczości w ujęciu binarnym a także przeanalizował i porównał definicję zjawiska twórczości i kreatywności. Zwrócił uwagę na działania twórcze i jego rezultaty. Powrócił do filozoficznych sporów rozważających problem metafizyczno-antropologicznej możliwości kreacji z nicości. W efekcie skoncentrował się na temacie stymulowania i rozwijania kreatywności oraz autokreacji. Następnie omówił wybrane koncepcje twórczości: behawiorystyczną i neobehawiorystyczną, koncepcję procesu twórczego wywodzącą się z psychologii postaci, dynamiczne ujęcie procesu twórczego, procesu twórczego rozumianego jako przetwarzanie informacji. Skupił się na źródłach inspiracji twórczej w tym m.in. na zabawie, jako aktywności autotelicznej. Opisał czynniki wyzwalające kreatywność jak bezpieczeństwo, wolność, poczucie własnej wartości, zaufanie do siebie, emocje, niezbędne przy inicjowaniu procesu twórczego oraz w trakcie jego przebiegu.

W trzeciej i ostatniej części teoretycznej autor zajął się omówieniem niektórych zagadnień dotyczących resocjalizacji. Na początku opisał podstawy teoretyczne pedagogiki resocjalizacyjnej oraz scharakteryzował etapy nieprzystosowania społecznego. Odnosząc się do procesu resocjalizacji opisał wybrane czynniki wychowawcze takie jak kontrola i autonomia. Następnie podjął się próby scharakteryzowania uwarunkowań skutecznej resocjalizacji. Dokonał bardzo uogólnionej deskrypcji podejścia do teorii resocjalizacyjnych. Sięgnął także do wątków dotyczących probacji. Zwrócił uwagę na metodykę oddziaływań resocjalizujących w kontekście kulturotechniki kreatywności jednostki nieprzystosowanej społecznie.

Moim zdaniem przedstawienie zapisu analizy literatury wymaga nie tylko opisu samego fenomenu zjawiska lecz także skonkretyzowania przyjętych poszczególnych uwarunkowań w odniesieniu do aplikacyjnego wymiaru rozprawy. Odniesień tych w części teoretycznej zabrakło. W przedmiocie opracowań teoretycznych spodziewałbym się raczej ujęć w kategorii wiedzy w znaczeniu *euboulis*, rozumianej jako cecha właściwego namysłu nad prowadzeniem wątków teoretycznych. Treść rozprawy powinna być dokładniej przeanalizowana w odniesieniu do prowadzonych rozważań

aplikacyjnych. Dostrzega się też w poszczególnych rozdziałach brak samodzielnych myśli autora w perspektywie pedagogicznej.

Ocena zawsze będzie zależała od sposobu postrzegania dokonywanego przez obserwatora. Obiektywizm nie jest możliwy ze względu na to, że człowiek może dokonywać oglądu rzeczy jedynie w sposób immanentny, czyli odwołać się do uogólnień intersubiektywnych. Być może narrację prowadzoną przez autora można usprawiedliwić, ale forma faktografii wątków teoretycznych nie jest popierana przez recenzenta.

Zastosowana metodologia (poziom metodologiczny)

Założenia metodologiczne oscylują wokół orientacji ilościowej zarówno nieparametrycznej jak również parametrycznej. Badania opierają się na supozycji, że zachodzi korelacja pomiędzy uwarunkowaniami socjodemograficznymi a poziomem kreatywności młodzieży nieprzystosowanej społecznie. Wybór przez autora metodologii typu probabilistycznego został właściwie scharakteryzowany.

W rozdziale metodologicznym odnajdujemy kolejno podrozdziały, w których autor omawia przedmiot i cel badań, określa problemy i hipotezę badawczą, opisuje zmienne i wskaźniki, a także wyjaśnia jaką zastosował metodę, technikę i narzędzia.

W metodologii brakuje opisu definicji operacyjnych. Brak jest uzasadnienia teoretycznego przyjętych założeń hipotezy badawczej. Autor skupił się jedynie na określeniu przyjętego założenia, ten fakt wydaje się słuszny, ale brakuje odniesień do literatury, czyli innych badań empirycznych prowadzonych w opisywanym zakresie. W aspekcie uwarunkowań statystycznych zasady przyjętej metodologii są sformułowane w sposób poprawny.

Na pochwałę zasługuje przyjęcie bardzo zwięzłych problemów badawczych, które w swej formie obejmują cały obszar zaprojektowanych analiz. Pytania te posiadają zarówno swój wydźwięk deskryptywny jak również eksplanacyjny. Interpretacja wyników badań jest nie tylko wyrażona probabilistycznie, co dobrze świadczy o znajomości zasad posługiwania się językiem statystyki, ale także doktorant starał się samodzielnie wyrazić swoją opinię lub przypuszczenia, które zawsze prowadziły do konkretnych wniosków.

Autor dysertacji przyjmuje cel, który można scharakteryzować jako rozstrzygająco-wyjaśniający. Należy podkreślić, że w raporcie cel ten w pełni osiągnięto.

Reasumując kwestie metodologicznych założeń oraz analiz badawczych, po wskazaniu na niewielkie niedociągnięcia należy stwierdzić, że zaprezentowany w dysertacji aspekt badawczy jest niewątpliwie wkładem autora w rozwój pedagogiki resocjalizacyjnej. Zatem całość działań metodologicznych jak również opis analizy wyników badań jest satysfakcjonujący, świadczący o dobrym przygotowaniu doktoranta.

Kwestie polemiczne

W rozdziale pierwszym stanowiącym podstawę opisu fenomenu twórczości jest najwięcej uogólnień, czyli zestawień różnych ujęć filozoficznych bez zastosowania określonego kryterium postępowania analitycznego. Mam wrażenie, że autor nie odróżnia podejścia przedzałożeniowego od założeniowego i stąd pojawia się przypadkowość rozważań filozoficznych w treści rozdziału. Choć autor wydaje się, że rozumie i świadomie wprowadza pewne aspekty filozoficzne na poziomie założeniowym to, na podstawie treści mogę domniemywać, że nie wie skąd i dlaczego pojawiają się określone wnioski wynikające z myślenia przedzałożeniowego. Aby nie popełnić błędu *pars pro toto* dodam, że kwestia, którą podjąłem w polemice nie jest aż tak bardzo istotna dla dysertacji, z tego względu, że cały zakres badawczy dotyczy innej problematyki. Jednak wydaje się, że przyjęcie określonej podstawy filozoficznej jest ważniejsze od prezentacji różnorodnych orientacji filozoficznych. Ponadto powyższe konkluzje dotyczą tylko rozdziału pierwszego a nie całości pracy.

Część teoretyczna dysertacji posiada raczej charakter faktograficznego zapisu znanej literatury przedmiotu niż krytycznej analizy bibliografii wykorzystanej przy opisie badanego zagadnienia. Z perspektywy pedagogiki resocjalizacyjnej pojawia się niedosyt tych wątków, które w sposób bezpośredni odnosiłyby się do metodyk oddziaływań resocjalizujących w aspekcie kulturotechniki kreatywności.

Treść metodologiczna i analiza danych empirycznych stanowią największy i najlepszy wkład doktoranta w raporcie, szkoda tylko, że nie uzasadnił on przyjętej hipotezy oraz nie zoperacjonalizował zmiennych.

Praca jako całość w opracowanym raporcie poza tymi wymienionymi drobiazgami stanowi źródło wiedzy, wyłania predyktory kreatywności spośród przebadanych czynników biograficznych młodzieży nieprzystosowanej społecznie. Stanowi nowe egzogenne spojrzenie, które można swobodnie dalej uszczegóławiać w

problematyce wychowania resocjalizującego w kontekście stosowania kulturotechniki z zakresu kreatywności. Można ubolewać, że autor rozprawy nie zaproponował w przyjętej metodologii celu perspektywistycznego badań, choć sam dwukrotnie w raporcie wspominał o możliwości wykorzystania swoich badań w praktyce resocjalizacyjnej. Byłoby interesujące gdyby kolejna praca doktoranta zawierała ten wspomniany przez niego aspekt praktyczny, pokazujący skutki uwzględnienia w metodyce resocjalizacji wskazanych w analizie predyktorów kreatywności.

Konkluzja końcowa

Analiza całości recenzowanej rozprawy doktorskiej mgr. Michała Szwemina pozwala na stwierdzenie, iż stanowi ona oryginalne studium badawcze, wskazujące na model predykcji kreatywności młodzieży nieprzystosowanej społecznie. Na uwagę zasługuje poprawność metodologiczna, choć z minimalnymi niedociągnięciami oraz prowadzonych analiz w badanym temacie, wnoszących niewątpliwy wkład w rozwój resocjalizacji i jej metodyk. Inną kwestię stanowi oszacowanie ujęcia merytorycznego opisywanego zjawiska w aspektach teoretycznych. Sam poziom merytoryczny (sedna sprawy) jest poprawny choć, moim zdaniem zbyt ogólnikowy w odniesieniu do tematyki resocjalizacyjnej.

Dysertacja charakteryzuje się oryginalnym rozwiązaniem problemu naukowego. Wskazuje na odpowiedni poziom wiedzy teoretycznej autora w zakresie pedagogiki. Co świadczy o dobrym przygotowaniu kandydata do prowadzenia dalszych badań naukowych.

Biorąc pod uwagę wszystkie przyjęte kryteria oceny, stwierdzam, iż recenzowana przeze mnie rozprawa doktorska mgr. Michała Szwemina pt: *Doświadczenia socjalizacyjne a kreatywność młodzieży nieprzystosowanej społecznie*, spełnia wymagania stawiane w art. 187 Ustawy z dnia 20 lipca 2018 roku. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz.U.2023.742), odpowiada warunkom przypisanym tego typu opracowaniom, więc wnoszę o dopuszczenie rozprawy do dalszych etapów procedowania.

Sławomir Sobczak